

Euzkadi i Catalunya*

Miquel COLL I ALENTORN

*President del
Parlament de Catalunya*

Euzkadi i Catalunya són dos països i dos pobles molt diferents. Però, tot i això, molt sovint la història els ha relacionats, de vegades molt estretament.

Començant per la més remota antiguitat cal dir que una part important del poble català va parlar basc des d'èpoques molt reculades, potser des del Neolític, fins a èpoques relativament recents.

A l'arribada dels romans, tot l'angle NO de Catalunya, des de la Cerdanya vers ponent, parlava basc, i és probable que en èpoques anteriors es parlés basc en una franja d'igual amplada fins a la Mediterrània. Els topònims ens mostren claríssimament aquesta presència basca que és evident des de la Cerdanya vers

---

* Aquest text correspon a la conferència pronunciada per l'autor a Cervera, el 5 de febrer de 1986, amb motiu d'unes diades basco-catalanes, durant les quals es plantà un plançó de l'arbre de Guernica prop del monument a la Generalitat de Catalunya.

l'oest i menys densa, però també segura, de la Cerdanya fins al mar.

Noms com «Aran», «Erts», «Arànsér», «Baltarga», «Ur», encara tenen avui sense alteració, o amb poca alteració, un significat en basc. I si tenim en compte les alteracions que han d'haver sofert amb la iberització i la romanització, trobarem la procedència basca de «Dorres», «Estavar», «Èguet», «Carcolze», «Isòvol», «Sanaija», «Llessui», i tants d'altres.

I cal dir, quant a la perduració d'aquest basc, que un illot en aquesta llengua va persistir fins vers els voltants de l'any mil, com han constatat els moderns estudis del professor Joan Corominas.

Ve després una llarga època de la qual sabem molt poc en la matèria que ens ocupa, però ja en ple període visigòtic, hi ha un fet que forçosament ha de cridar-nos l'atenció. En temps del rei Vamba els bascons estan sublevats, com feien molt sovint, i, coincidint amb aquesta revolta, el general Pau, el 673, es revolta contra Vamba a la Tarraconense i a la Septimània i es proclama «suprem rei d'Orient». Vamba va acabar dominant ambdues revoltes, almenys de moment, però el perill havia estat gran i no havia quedat totalment ni definitivament conjurat. I sempre ens queda el dubte o la sospita de si Pau i els bascons no s'havien posat prèviament d'acord per a iniciar simultàniament ambdues revoltes.

La invasió sarraïna, i els primers temps de la reacció contra ella, amb l'isolament que comporta entre els nuclis que l'emprenen, fa que durant un llarg temps no coneguem fets que relacionin Euzkadi amb Catalunya, però des del començament del segle x la situació comença a canviar, Sanç I de Pamplona és fill de Dadildis, germana del comte Ramon II de Pallars, la qual cosa indica que entre les cases de Pallars i de Pamplona ja hi havia una relació des dels primers anys d'aquell segle o potser des dels darrers anys de l'anterior.

La relació entre Navarra i Catalunya és sobretot important en temps de Sanç el Major, el més poderós dels sobirans bascons de tota la Història. Per drets que li venien de la seva muller, el 1017 ocupa una part del comtat català de Ribagorça que se li va resistir fins al 1025 en què completa l'ocupació del comtat que formarà part dels seus estats fins a la seva mort el 1035. Aquest acostament territorial a Catalunya dóna lloc també a un acosta-

ment espiritual i cultural i a això sens dubte obeeixen les relacions del rei amb el nostre abat-bisbe Oliba de qui conservem dues cartes adreçades al navarrès: una del 1023, que respon a una consulta que li ha fet el rei sobre temes doctrinals, i una altra del 1030 en què li demana almoines per a les obres del monestir de Ripoll, sens dubte en preparació de la solemne dedicació del 15 de gener del 1032.

Ja al començament del regnat, Sanç té tractes, fins i tot personals, amb el comte de Barcelona Ramon Borrell, amb qui es troba a Saragossa a la cort d'Al-Mundhir, i on convenen les espousaltes del fill del comte (el futur Berenguer Ramon I) amb Sança de Castella, cunyada del rei navarrès, els quals es casen el 1016. El 1025 el comte Berenguer Ramon I i Sanç el Major es troben reunits al monestir aragonès de Sant Joan de la Penya.

Fruit de tots aquests contactes i comunicacions són les decisions que pren Sanç el Major en matèria de reforma eclesiàstica iniciada pel monestir de Sant Joan de la Penya el 21 d'abril del 1025. Al seu voltant es mouen diversos clergues de noms que havien de sonar estranys a Navarra, a Aragó, a Castella i a Lleó, però que eren habituals a Catalunya d'on sens dubte han estat fets venir: Ponç, Bernat, Ardoí, Patern, Guillem, d'alguns dels quals és dit explícitament que procedeixen «*ab eoīs partibus*», o sigui «de les parts d'orient».

El fraccionament dels estats de Sanç el Major, en morir aquest el 1035, i la creació del regne d'Aragó faran menys fàcil la comunicació entre les terres catalanes i les basques, però això no impedeix que l'autor de la *Cançó de Santa Fe*, obra molt probablement d'un monjo de Cuixà, vers el 1060 digui que la seva cançó és coneguda a «tota Navarra et Aragonis = e l'encontrada dels gascons», i ens parli dels Bascons «que són d'Aran» i dels Navarresos.

El domini de Sanç III a Aragó, Navarra i el comtat de Ribagorça, que té conjuntament sota el seu ceptre des del 1076, torna a facilitar les relacions que estudiem, com ho farà el regnat de Pere I i encara més el d'Alfons el Bataller que té sovint al seu costat el comte de Pallars.

La derrota del Bataller a Fraga el 1134 i la seva mort subsegüent sense deixar hereu, donen lloc a una separació de Navarra poc abans del moment que, pel matrimoni del nostre Ramon Berenguer IV amb Peronella d'Aragó i la renúncia de Ramir

el Monjo, Catalunya i Aragó quedaran junts, però no fosos, perdurablement.

I ací no ens podem estar de fer una mica d'ucronia conjeturant el que hauria pogut passar si Navarra hagués participat en la Confederació que formaran Catalunya i Aragó, mantenint en tots els seus elements la personalitat de cadascun i evitant a conseqüència d'això, d'ésser víctimes en l'esdevenidor de la voracitat dels estats veïns.

Ramon Berenguer IV intentarà d'evitar la separació de Navarra, però no ho aconseguirà. De fet serà la seva única empresa que no reeixirà.

Tot i això, navarresos i catalans lluitaran junts amb gran valor i eficàcia al costat dels castellans, entre els quals hi ha nombrosos bascos, en la transcendental batalla d'Úbeda, o de las Navas de Tolosa el 1212.

Els anys de greu trasbals que precediran i seguiran la mort del nostre Pere el Catòlic impediran nous contactes i noves empreses en comú, però un cop passat aquest període, Jaume I i Sanç el Fort refermaran llur amistat en el tractat de mutu afillament, acordat al castell de Tudela en ocasió de la visita que aquell hi va fer el 1231, en retornar de la seva victoriosa empresa de Mallorca.

Per cert, que en aquesta empresa hi ha també participació de navarresos a títol personal. La crònica de Jaume I ens parla d'un sire Guilleumes, fill del rei de Navarra (sens dubte un fill natural de Sanç el Fort), que ja es trobava entre nosaltres el 1228 i el 1229 i que participa en la conquesta i lluita al costat del rei en la batalla de Porto Pi; un dels seus cavallers, Soirot o Sirot de sobrenom, és entre els primers d'entrar a la ciutat de Mallorca en el moment de l'assalt final.

De tornada del primer viatge a Mallorca, Jaume I va anar a entrevistar-se amb el rei de Navarra, a Tudela, on ambdós reis el 2 de febrer del 1231 van signar el tractat a què abans hem fet al·lusió. Les previsions d'aquest tractat no van complir-se i per això l'heretatge de Navarra va passar a Teobald I, de la casa de Xampanya, amb la qual cosa va començar la gravitació del reialme navarrès vers França. Però encara, durant el temps de govern d'aquesta dinastia, va continuar l'amistat dels reis de Navarra amb els nostres sobretot per a oposar-se a la voracitat de Castella. Això va fer que Jaume I tornés a Navarra (i concretament a

Estella) el 6 de setembre del 1255, i hi tingués tractes amb Lope Díaz de Haro, senyor de Biscaia, per fer front a Castella.

Cal tenir en compte que els Haro van adquirir possessions al regne de València en el curs de la conquesta i per això eren vassalls de Jaume I.

Les gestions, i fins i tot les amenaces del Conqueridor van aconseguir en aquest temps la neutralització de la pressió militar d'Alfons el Savi i l'allunyament de les amenaces castellanques sobre Navarra al començament del 1256.

Ja en els darrers temps del Conqueridor, quan el seu fill, l'infant Pere, comença a intervenir en els afers del govern, una de les seves idees és de reclamar tot el que en temps dels seus antecessors s'hagués pogut perdre. I una d'aquestes posicions és Navarra. I que l'infant Pere hi pensava ho demostra un document que ens diu que el 24 d'agost del 1274 l'infant va anar al monestir de Sant Joan de la Penya «per cercar-hi documents que provessin que el regne de Navarra era de la dominació del rei d'Aragó, i examinat el cartoral del dit monestir, van ésser trobats documents que l'abat i la comunitat del dit monestir van lliurar-me a mi, Pere Marquès per manament del senyor infant».

Amb l'extinció de la dinastia de Xampanya i el casament de Joana I amb l'hereu de la corona francesa, el futur Felip IV el Bell, Navarra es converteix en un apèndix de França i, en la pugna del nostre Pere el Gran amb Felip l'Atreït, haurem de lluitar en la frontera navarro-aragonesa. Ja en els preliminars de la pugna el nostre rei anirà d'incògnit a Bordeus a fer front al compromís de desafiament amb Carles d'Anjou. Naturalment, tant en anar com en tornar haurà d'evitar el pas per Navarra, cosa no difícil en anar perquè sembla haver passat per un dels colls del Pirineu aragonès, però molt menys fàcil a la tornada perquè va per Donibane Loitzún i per Ondarrabia. Queda, doncs, fora de l'abast dels navarresos, i cal dir que, tant a l'un costat com a l'altre del Bidasoa, que tot és terra basca, és molt ben acollit.

Passarà després durant tres dies «entre la marca de Castella e de Navarra», com diu Desclot, fins a arribar a «una vileta qui era d'una dona de Castella, qui era a l'entrant de Navarra», localitat que creiem que devia trobar-se a la rodalia de Cervera de Rio Alhama, pertanyent a Castella des de la incorporació de la Rioja a aquest regne, però sens dubte encara navarresa de cor. Com quasi a tot arreu són les senyores dels castells i llocs les

qui acullen amablement l'infant Pere que evidentment tenia moltes simpaties en el bell sexe. Això passava en maig-juny del 1283.

Un altre moment a assenyalar, ja en plena lluita, és la incursió franco-navarresa a l'Alt Aragó l'agost del 1283, que arribarà fins a Ull, prop de Sos, on van trobar gran resistència.

Com a reacció catalano-aragonesa hi haurà una incursió per Tudela a manera d'expedició de càstig durant cinc o sis dies de setembre del 1284.

I després d'això, encara que la lluita amb França continuarà i assolirà moments de gran duresa i dramatisme, Navarra sembla restar-ne al marge, i per tant no cal que ens en continuem ocupant.

Tot i el decantament de Navarra vers França, accentuat encara en extingir-se la dinastia de Xampanya, hi haurà encara alguns enllaços matrimonials entre les cases regnants dels dos països.

Pere el Cerimoniós es casarà el 1338 amb Maria de Navarra, filla de Felip III comte d'Evreux i de Joana II de Navarra, que li donarà un fill, Pere, que mor aviat, i dues filles: Constança, que es casarà amb Frederic IV de Sicília, i Joana, que es maridarà amb Joan, comte d'Empúries. Però aquest matrimoni no durarà gaire perquè la reina, potser malaltissa, mor el 1346, als vuit anys de casada.

Un altre enllaç, ja dins els temps de la dinastia dels Trastàmara, serà el de l'infant Joan, germà d'Alfons el Magnànim, amb Blanca de Navarra, vídua de Martí el Jove. D'aquest matrimoni naixerà Carles, Príncep de Viana, que, en discòrdia amb el seu pare, serà empresonat per aquest el 1460 i posat després en llibertat per imposició dels catalans que van sentir per ell la més gran simpatia i adhesió. Resident a Barcelona des d'aleshores, va morir-hi el 23 de setembre del 1461.

I després d'això les relacions de Catalunya amb Euzkadi ja seran només a través d'importants personalitats basques que faran acte de presència a Catalunya i hi deixaran una empremta.

Potser podem començar per Ignasi de Loiola que viurà a Catalunya moments transcendents de la seva vida: el pelegrinatge a Montserrat (1522), la Cova de Manresa (1523), l'estada a Barcelona on s'adquirirà fondes i fidels amistats (1524-1526).

A molta distància, hauríem de parlar de Pascual Madoz, nascut a Pamplona el 1806, que es va establir a Barcelona com a advocat des del 1835. Va ésser diputat a Corts per Lleida i el 1854 va ésser designat com a governador civil de Barcelona. Va estar en molt bona relació amb els homes d'afers de Catalunya, especialment en la lluita pel proteccionisme. Va viure entre nosaltres mentre preparava el seu notable *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*, que dedica una especial atenció a Catalunya.

En aquest punt crec que no puc deixar de parlar de la gran popularitat de què va gaudir entre nosaltres el tenor roncalès Juli Gayarre, que va cantar diverses vegades al Liceu de Barcelona a partir de la temporada 1881-1882.

Ara hem d'aturar-nos una mica més a l'estada entre nosaltres de Sabí d'Arana Goiri, el fundador del nacionalisme basc, que en el període 1883-1888 va estudiar a Barcelona una part de la seva carrera de Dret. Sembla que l'elecció de la Universitat de Barcelona fou deguda especialment a raons d'afinitat amb el moviment catalanista, que es trobava aleshores en la primera etapa d'intenció política, iniciada el 1869. Poc abans de la vinguda d'Arana a Catalunya, el 1880, s'hi havia celebrat el Primer Congrés Catalanista, i el 1882 s'hi havia fundat el Centre Català, sota la presidència de Frederic Soler i la secretaria de Valentí Almirall. Arana va poder ésser testimoni, el 1883, del Segon Congrés Catalanista, que va condemnar l'adscripció dels catalans als partits polítics generals; així com de la publicació, el mateix any, del projecte de constitució de l'Estat Català dins la Federació Espanyola, de Vallès i Ribot; i també, el 1885, del *Memorial de Greuges* i tota l'agitació que va comportar, i de la publicació el 1886 de *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall i de la creació del Centre Escolar Catalanista. Finalment va poder veure el 1887 la fundació de la Lliga de Catalunya i conèixer la seva petició a la reina regent d'un règim d'autonomia per a la nostra terra. Va poder presenciar en fi, l'esclat de l'Exposició de Barcelona del 1888, amb la celebració dels Jocs Florals amb la reina Maria Cristina com a reina de la festa i Menéndez Pelayo com a mantenidor fent en català l'elogi de la nostra llengua catalana. Tot això devia influir-lo d'una manera o altra en la concepció de la seva doctrina política, i seria de gran interès que algun investigador fes un estudi aprofundit i detallat d'aquest aspecte.

Uns anys després, un notable juriconsult i teoritzant del nacionalisme català, Francesc Maspons i Anglasesell, va fer el retorn

de la visita de Sabí d'Arana, perquè el 1897 va ésser catedràtic de dret civil a la universitat d'Oñati.

I ben aviat les relacions van començar a ésser pròpiament polítiques fins a arribar, el 1923, a l'esclat de la Triple Aliança concertada solemnement a Barcelona en l'avinentsa de la festa de l'11 de setembre amb l'assistència de delegacions del nacionalisme basc i del gallec.

La dictadura de Primo de Rivera no va permetre noves exterioritzacions d'aquesta triple conjunció, però la llavor estava ja sembrada i havia de fructificar tan bon punt cessés la pressió dictatorial.

Ací, prego que se'm perdoni que parli de mi perquè en plena campanya per als estatuts d'autonomia, la primavera del 1931, vaig ésser a Donosti i vaig tenir l'honor de conèixer al *batzoki* d'aquella ciutat, Josep Antoni d'Aguirre, qui, poc després, vindria a Barcelona i participaria en un míting al costat de Manuel Carrasco y Formiguera.

La conjunció dels tres nacionalismes històrics de l'Estat espanyol va refermar-se ara novament, amb la denominació de Galeuzka, que va veure confirmat el pacte del 1923 amb la presència d'una delegació de parlamentaris catalans a Guernica.

La guerra civil espanyola va donar lloc a noves manifestacions fraternes dels dos països. Carrasco i Formiguera anà a Bilbao i fou nomenat delegat comercial de la Generalitat a Euzkadi. Malauradament, en anar novament a la capital basca a prendre possessió del seu càrrec, va ésser fet pres per un vaixell franquista i conduït a Pasai. Després d'un llarg i dolorós captiveri, havia d'ésser afusellat a Burgos el 9 d'abril del 1938. La seva figura i el seu sacrifici segellen l'amistat entre bascos i catalans per la qual tant va treballar.

L'adversa sort de la guerra va fer que l'agost del 1937 el govern basc hagués d'instalar-se a Barcelona on fou acollit molt amistosament i on va dur a terme una obra meritíssima, ja començada amb la prèvia installació a la capital catalana d'una Delegació del País Basc. Des d'abans de la vinguda del Govern basc, s'havia establert a Barcelona Manuel de Irujo, ministre sense cartera primer i de Justícia després en representació del Partit Nacionalista basc en el Govern de la República.

En tot aquest període les relacions polítiques i personals entre els dirigents bascos i els polítics catalans van ésser intenses

i creadores de profundes amistats. Com simbolitzant-les, a l'hora tràgica de l'exili, en acabar-se la guerra, els presidents Companys i Aguirre van passar junts la frontera el febrer del 1939.

Durant el llarg i difícil període de la postguerra, les relacions van continuar a tot arreu: a l'interior, a França, a Amèrica. Els noms d'Ajuria Guerra, Irujo, Lasarte, Elósegui i molts d'altres les personifiquen d'una manera especial pel costat basc. Les relacions són més intenses, per raons d'afinitat política, entre el Partit Nacionalista Basc i Unió Democràtica de Catalunya. Ambdós partits es troben dins els Nous Equips Internacional i després a la Unió Europea Demòcrata Cristiana, la Unió Mundial Demòcrata Cristiana i el Partit Popular Europeu.

També en el pla de l'europèisme bascos i catalans havien coincidit i s'havien ajudat mútuament, especialment dins el Consell Federal Espanyol del Moviment Europeu, del qual va ésser president, llarg temps, Manuel de Irujo, i després, molt més breument, el qui ara té l'honor de parlar-vos.

La restauració de la democràcia i de les autonomies dins l'Estat espanyol ha accentuat encara les nostres relacions i la nostra amistat. Catalans i bascos s'han visitat mútuament o han coincidit en dotzenes d'avinenteses: a Catalunya, a Euzkadi, a Madrid, a Brusselles, i a tot arreu.

I com a colofó de tot això, i prenent-ho com el millor auguri per l'esdevenidor, deixeu que us assenyali la visita de l'Excm. Senyor Juan José Pujana, president del Parlament Basc a Catalunya, que va tenir lloc l'octubre del 1980, i la meva visita a Euzkadi de l'octubre de l'any passat. Ambdues visites caracteritzades per un esperit d'amistat i d'afecte mutu en el fonament del qual potser encara hi ha alguna cosa de les remotíssimes arrels basques del nostre poble, i sens dubte la comunitat d'ideals i de propòsits.

Vull formular ara els meus vots més fervents i sincers perquè aquesta amistat i aquest afecte siguin creixents i perdurables. Que la visita d'aquests dies i el rebrot del sagrat roure de Guernica que ens ha portat, en siguin una sòlida penyora.